

У статті розглядається проблема взаємодії вчителя та студента під час навчання іноземної мови. Викладач повинен знати психологічні особливості учня при навчанні іноземних мов. Особистість студента є головною ознакою цінності університету. Важливим фактором ефективного вивчення іноземної мови є самостійність студента. Для викладача вищого навчального закладу важливо знати психологічні особливості навчання та виховання студента. У своїй діяльності викладач звертає увагу на проблеми мотивації та потреби особистості студента, метою стає спрямування зусиль студентів на те, щоб оволодіти іноземною мовою. У процесі навчання необхідно приділяти увагу розвитку загальних і професійних здібностей студентів. Студенти різні за своїми інтелектуальними здібностями, типом мислення, та темпом засвоєння навчального матеріалу. Таким чином це необхідно враховувати при організації навчання. Мета роботи – показати, що кожна людина неповторна та неповторна у своїй індивідуальності. Індивідуальність виражається в індивідуальних особливостях. Студент – це майбутній спеціаліст. В своїй роботі викладач повинен бачити особистість студента, враховувати його вікові та індивідуальні особливості, виявляти здібності студента та його можливості, створювати сприятливі умови для їх розвитку. В таких умовах викладач може ефективно керувати навчальним процесом. Для дослідження особистості студента, його індивідуальних особливостей було застосовано методики педагогічного спостереження та експертної оцінки. Для дослідження думок і поглядів студентів на освітню систему вивчення іноземних мов було реалізовано серію анкет. Багато дослідів і спостережень показують важливе, іноді вирішальне значення установок особистості в навчальній діяльності. Така орієнтація досягається шляхом зв'язку цих основних аспектів навчання з внутрішніми, зовнішніми та особистісними детермінантами діяльності особистості.

Викладач має спрямовувати свою діяльність на розвиток високої мотивації студента, позитивне ставлення до іноземної мови, зацікавлення нею, розвиток таких рис характеру, як працьовитість, організованість,

самостійність, цілеспрямованість, певний запас знань, умінь і навичок, а також певні індивідуальні особливості.

Ключові слова: особистість, індивідуальні особливості, тренувальний процес, темперамент, характер, мотивація.

The article deals with the problem of teacher-student interaction in foreign language learning. The teacher has to know the psychological characteristics of a student in teaching foreign languages. The identity of the student is the main mark in the value of the university. A student's personality is an important factor for effective foreign language learning. For a teacher of a higher education institution it is important to know the psychological features of student's education and upbringing. In his activity the teacher pays attention to the problems of motivation and the needs of the student's personality, since the ultimate task is to direct the student's efforts to learn something. Special attention should be paid to the development of general and professional abilities of students. Students differ in intellectual abilities, type of thinking, pace of progress in education. It is necessary to take this into account when organizing teaching, to differentiate the educational process. The aim of the paper is to show that each person is unique and unique in his individuality. Individuality is expressed in individual characteristics. Pedagogical observation and expert evaluation techniques were applied by the authors to investigate student's personality, his/her individual characteristics. A student is a future specialist. In his work the teacher have to see the personality of the student, pay attention to his age and individual characteristics, identify the student's abilities and his capabilities, create favorable conditions for their development. In such conditions, the teacher can effectively manage the educational process. Series of questionnaires were implemented to research students' opinions and views about educational system of learning foreign languages. Many experiments and observations show the important, sometimes decisive value of an individual's attitudes in educational activities. Such orientation is achieved by linking these main aspects of learning with internal, external and personal determinants of an individual's activity.

Key words: personality, individual characteristics, training process, temperament, character, motivation.

УДК 37.013.77:81'243

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.34>

Токмань В.В.,

викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний розвиток міжнародних відносин та розширення міжнародного співробітництва в різних сферах діяльності приводять до необхідності володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування спеціалістів будь-якої професії на основі характерних особливостей спеціальності. Тому навчання студентів іноземним мовам повинно враховувати професійні потреби майбутніх спеціалістів. Завданням викладача є пошук методик викладання, які допоможуть студентам отримати гарні результати при вивченні іноземної мови. Оволодіння іноземною мовою орієнтоване

не тільки на діяльність і спілкування, але й на особистість. Воно пов'язане з цілим рядом особистісних моментів. Сюди входить мотивація, проблема Я, проблема особистісної та групової ідентичності і багато інших: мислення іноземною мовою, фонетичні здібності, лексичні здібності, граматичні здібності, стилістичні здібності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Опитування осіб, що володіють іноземними мовами, дозволило вченим розкрити деякі як індивідуальні, так і типологічні особливості володіння іноземною мовою. У той час як одним легше дається пасивне володіння іноземною мовою, тобто слухання

і читання або сприймання й розуміння чужої мови, для інших більш легким виявляється активне володіння цією мовою, а саме говоріння і письмо, вираження власних думок. Індивідуальною своєрідністю характеризується також і співвідношення між теоретичними мовними знаннями і практичними мовленнєвими навичками й уміннями. У різному співвідношенні перебувають також володіння лексикою і володіння граматиною: одні скаржаться на лексичні, а інші – на граматичні труднощі. У результаті аналізу характеристик чітко виступили два основні психологічні типи володіння іноземною мовою, з яких один може бути названий інтуїтивно-чуттєвим, а інший раціональнологічним. Інтуїтивно-чуттєвий тип володіння. Людина, що належить до цього типу, опановує мовою переважно практичним шляхом, не маючи особливої потреби у набутті теоретичних знань, які вважаються нею зовсім не обов'язковими для успішного оволодіння іноземною мовою. Швидко опановує мовою, як тільки починає користуватися нею. Володіння мовою, не потребує ані граматичного аналізу тексту, ані його перекладу рідною мовою. Легко і вільно думає іноземною мовою. При користуванні мовою зосереджується майже винятково на значеннєвому змісті мови. Володіє іноземною мовою не тільки рецептивно, але і продуктивно. Користуватися іноземною мовою дуже любить, найбільш важким вважає оволодіння фонетикою і правилами читання. Значеннєву сторону нових іноземних слів, словосполучень і фразеологічних зворотів швидко схоплює шляхом здогадки. Часто вставляє у своє мовлення рідною мовою слова і вирази, характерні для іноземної мови, переключається з рідної мови на іноземну мимоволі, помилково починаючи розмовляти з тими, хто даної мови не знає. Відразу вчуває неправильності, що припускаються іншими, часто не будучи в змозі довести їх. Перекладає з однаковими зусиллями як з іноземної мови на рідну, так і з рідної на іноземну. Раціонально-логічний тип володіння. Людина, що належить до цього типу, при засвоєнні мови потребує теоретичних мовних знань і думає, що успішне оволодіння іноземною мовою без цих знань неможливе. Опановує мовою повільно і на превелику силу, після багатьох літ навчання. Володіючи мовою, потребує як граматичного розбору текстів, так і їхнього перекладу рідною мовою. Думає іноземною мовою рідко і з великим внутрішнім напруженням. Користуючись іноземною мовою, зосереджується не тільки на значеннєвій стороні, але й на мовних особливостях. Володіє мовою переважно рецептивно. Практичне користування мовою ніякого особливого задоволення їй не приносить. Найбільш важким для себе вважає оволодіння лексикою, а іноді і граматиною іноземної мови. Вважає, що в системі іноземної мови є багато незрозумілого. Іноземні слова і вирази

у свою рідну мову не вставляє. З рідної мови на іноземну переключається завжди довільно і користується іноземною мовою тоді, коли є необхідність у цьому. Помилки, що допускаються іншими, і неточності в мовленні іноземною мовою констатує на підставі своїх знань. Перекладає з однієї мови на іншу досить легко, спираючись на свої знання і розбір тексту, не утруднюючись у підшукуванні відповідних еквівалентів. Здійснюючи переклад, звичайно користується словником, надаючи перевагу зверненню до двомовного (перекладного) словника. Вважає, що слова й вирази однієї мови цілком перекладані іншою мовою. Заперечує неможливість точного перекладу. Зіставлення характеристик двох основних типів володіння іноземною мовою досить ясно показує, що перший тип – це володіння іноземною мовою на основі мовного чуття. У даному випадку людині повною мірою властиве мислення іноземною мовою, отже, іноземна мова знаходиться в неї у безпосередньому зв'язку з мисленням. Другий тип володіння іноземною мовою характеризується свідомим дискурсивним використанням мовних знань, що не дозволяє вільно думати іноземною мовою, тому що в даному випадку мова не знаходиться в безпосередньому зв'язку з мисленням. Оскільки йдеться саме про практичне володіння іноземною мовою, то ясно, що більш досконалим типом володіння є інтуїтивно-чуттєвий тип. Другий же тип, що перевершує перший за усвідомленістю, поступається йому у швидкості й легкості практичного володіння мовою. Можна вважати, що людина, що належить до другого типу володіння, нібито застигла на попередньому, більш низькому рівні. Відбувається це, мабуть, як унаслідок індивідуально-психологічних особливостей, так і внаслідок застосування тих методів, способів і прийомів, за допомогою яких здійснювалося навчання іноземної мови [8, с. 32].

У нашій державі вивченню іноземної мови приділяється велика увага, ставляться завдання для забезпечення країні рівноправної та повноцінної участі у міжнародному спілкуванні, створюються оптимальні умови для інтеграції в загальноєвропейський процес. В Україні «іноземна мова»: це є не лише система мови, але й мовленнєва діяльність, мовленнєва взаємодія засобами мови, а також певні мовні, лінгвокраїнознавчі знання. Іноземна мова призначена слугувати засобом спілкування завдяки сформованим комунікативним умінням, зокрема вивчення іноземної мови – це не тільки формальне вивчення граматичних структур і літературних творів, а набуття знань та практичних навичок, необхідних для спілкування в реальних життєвих ситуаціях, тобто мова повинна вивчатись для життя. Основною метою вивчення іноземної мови є передусім набуття розмовних навичок і, як результат цього

процесу, – використання мови в конкретних соціальних актах спілкування, повсякденних мовних ситуаціях. Граматика ж розглядається тільки як засіб опанування мови. Вважають, що розмовні навички розвиваються паралельно з аудіюванням, тому що процес комунікації передбачає можливість продукувати мову при сприйнятті і розумінні чужого вислову [2, с. 25–28]. Особи, які викладають іноземну мову повинні стимулювати перед собою постановку та вирішення питання перед навчанням інших, а саме: 1) Що конкретно відбувається під час писемного чи усного спілкування між людьми? 2) Що спонукає співрозмовників діяти саме так? 3) Які навчальні дії виконуються у процесі використання іноземної мови? 4) Як ми визначаємо цілі навчання та позначаємо прогрес між повним (цілковитим) незнанням та ефективним володінням іноземною мовою? 5) Як відбувається вивчення іноземної мови, а саме оволодіння нею? 6) Що слід робити, щоб допомогти людям якнайкраще вивчати іноземну мову? [9, с. 49–50]. Вище вказаними підходами потрібно оволодівати тому, щоб в подальшому сприяти обміну інформацією між викладачами і тими, хто вивчає мову, про цілі навчання та способи їх досягнення. Покращити якість спілкування між носіями різних мов і культур, полегшити мобільність зв'язків, а отже, сприяти взаємопорозумінню. Сприятливим способом для вивчення іноземних мов є різноманітні методи викладання, які допомагають особам набувати знання, уміння та досвід, які потребуються для досягнення самостійності мислення та діяльності, більшої відповідальності і взаємодії у стосунках з іншими людьми. Таким чином цілком обгрунтовано стверджувати, що організатори і практики вивчення іноземних мов повинні базувати свою діяльність на потребах, мотивах, характеристиках та ресурсах, тобто можливостях, здібностях особи, яка вивчає іноземну мову. Для цього потрібно особі зрозуміти для чого вона вивчає іноземну мову, для чого вона її буде використовувати. Крім того, особа повинна задати собі запитання для чого йому потрібно навчитися, щоб бути здатним використовувати мову з певною метою, що штовхає його до бажання вчити мову та інше. Необхідно максимально точно визначити цілі навчання, вартісні з огляду на потреби тих, хто вивчає мову, та реалістичні по відношенню до їх характеристик і доступних засобів. Вище викладені підходи – це підходи до викладання іноземної мови і його призначення повинно слугувати своєрідним довідником, здатним допомогти практикам-викладачам, здобувач вищої освіти, і зробити певний вибір методу, діяти в його рамках адекватно поставленим цілям, тобто говорити однією фаховою мовою на досконалому рівні [5, с. 121–122]. Мовна діяльність є розумовою і творчою. Отже, саме таким і повинен бути процес навчання мовам.

Для того щоб усунути суперечність пріоритетів та поповнити новим змістом навчання, ми вважаємо за необхідне переглянути наявну навчальну програму з наданням пріоритету комунікативній спрямованості та розробити технологію її реалізації. Таким чином перевагу буде надано практичній меті — застосуванню мови в природних умовах. Отже, зміниться підхід до тексту. Він розглядатиметься як джерело не мовної, а змістовної інформації. А вже вказана інформація переросте у програму, тобто у стисле систематичне викладання змісту навчання за певною дисципліною, коло знань, умінь та навичок, які необхідно засвоїти протягом періоду навчання. Навчання іноземним мовам у сучасному світі постійно знаходиться в центрі уваги національно-освітніх програм. Їхній статус багато в чому визначає активізацію політичного, суспільного, культурного та економічного життя, а також характер формування «мовного смаку епохи». [10, с. 89–91].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасному глобалізованому світі, де все і всі взаємопов'язано, знання іноземної мови набуває все більш інтегрованого значення. Це свідчить про те, що іншомовні компетенції майбутніх спеціалістів стають затребуваними, як ніколи. На жаль, в Україні рівень володіння іноземною мовою багатьма спеціалістами залишається низьким, як і рівень іншомовних компетенцій населення України в цілому. Сучасний представник любої професії, який здатний кваліфіковано спілкуватися іноземною мовою на професійному рівні як з іноземними колегами, так і з громадянами інших країн на різні побутові теми, вважається досить затребуваною людиною в наш час.

Виклад основного матеріалу. Викладачу вищого навчального закладу важливо добре знати психологічні особливості навчання і виховання студента, особливості розвитку і типологію його особистості.

Проблема мотивації і врахування потреб особистості студента є центральною в дослідженні її властивостей. Мотиваційно-потребова сфера – складне психологічне явище, в якому домінують мотиви визначають спрямованість особистості. У педагогічній психології вирізняють три основні види спрямованості: особисту, колективну і ділову.

Якими б різноманітними не були розглянуті навчальні ситуації, концепції навчання, види навчальних дій, мотиви і джерела навчальної діяльності, всі вони мають дещо спільне. Їх кінцеве завдання – направити зусилля студента на те, щоб чомусь навчитися. Якщо немає зусиль, направлених на навчальну мету, то немає і самого учіння. Цей універсальний компонент будь-якого цілеспрямованого учіння називається заучуванням. Перша умова заучування: те, що необхідно пізнати і засвоїти, має бути відбито в психіці,

виділено нею із всіх інших сторін зовнішнього і внутрішнього світу, які сприймаються. Мало дивитись – треба бачити, мало слухати – треба чути. Інформацію, якої немає, неможливо засвоїти і опрацювати. Заучування може відбуватись за умови, якщо є, що заучувати. Певні предмети, події і властивості можуть викликати активність психіки, яка виражається в увазі, тому що вони пов'язані із внутрішніми джерелами її діяльності – потребою в інформації, потребами індивіда, його нахилами і цілями. Виявлення особистості людини у відборі, переробці і використанні інформації психологи називають установками. Багато експериментів і спостережень показують важливе, часом вирішальне значення установок індивіда в навчальній діяльності. Така направленість досягається зв'язуванням цих основних сторін учіння з внутрішніми, зовнішніми й особистісними детермінантами діяльності індивіда. Як і в будь-якій іншій діяльності, результати студента визначаються не лише суб'єктивними факторами (ставленням студента до предмету), але й об'єктивними (властивостями самого матеріалу). Дослідження психологів показали, що ефективність вибраної мови залежить від двох факторів:

1) від того, чи відповідає мова характеру матеріалу, що вивчається;

2) наскільки володіє студент даним способом кодування інформації і наскільки ця мова відповідає структурі мислення студента.

Третя властивість навчального матеріалу, виявлена науковцями – це його складність, яка впливає на ефективність заучування, його швидкість і правильність. Говорячи про складність чи легкість матеріалу, мають на увазі, що один матеріал студенти заучують швидше і з меншою кількістю прогалин і помилок, а інший – повільніше, із значними прогалинами й помилками. Четверта властивість, яка впливає на заучування навчального матеріалу, – його значення. Під значенням розуміють важливість тієї інформації, яку містить навчальний матеріал. Певні знання чи дії є важливими самі по собі чи для засвоєння наступного матеріалу. Спостереження й експерименти свідчать про те, що осмислений матеріал заучується краще (швидше і з меншою кількістю помилок). Що означає поняття „осмисленість»? Чи зрозуміле, наприклад, таке визначення: „Якщо півкільце А довільного кільця одночасно є лівим і правим ідеалом, то воно називається двостороннім ідеалом цього кільця»? Це залежить від знань читача. Якщо він знає теорію груп чи хоча б розуміє, що означають в ній поняття „кільце», „півкільце», лівий і правий „ідеал», то дане твердження буде для нього осмисленим. В іншому випадку зміст цього твердження буде незрозумілим. Таким чином, осмисленість матеріалу не є його ізольованою якістю, незалежною

від суб'єкта засвоєння. Осмисленість залежить від того, чи є в арсеналі студента поняття, свідчення, дії, необхідні для розуміння елементів навчального матеріалу і встановлення зв'язків між ними. Шоста властивість – структура навчального матеріалу. Цей фактор тісно пов'язаний з попереднім. Осмисленість визначається зв'язками нового, невідомого з відомим. Структура матеріалу – те, як встановлюються в ньому ці зв'язки. Сьомий фактор, який впливає на заучування навчального матеріалу, – його об'єм. Під об'ємом матеріалу розуміють кількість окремих елементів в ньому, що підлягають заучуванню. Серед можливих принципів регулювання ходу навчання немає таких, які можна було б розглядати як найкращі й універсальні. Одні з них більш ефективні при розв'язуванні одних дидактичних задач, другі – при розв'язуванні інших. Звідси виникає проблема оптимального поєднання цих принципів при програмуванні й регулюванні процесу навчання.

Висновки. Особистість учня – це особистість, яка розвивається і змінюється. Навіть у першокурсників, які нещодавно були випускниками школи, з'являються нові якісні риси: підвищене почуття власної гідності («Я студент, а не школяр»), різноманітність інтересів до різних галузей знань, нові в власні погляди на представників протилежної статі, відносно велика власна свобода і незалежність від батьків і т. д. Не тільки для викладача, але і для самої науки не існує поняття середнього учня. Вікові особливості – це лише наукова абстракція, за якою ховається безліч соціальних, історико-культурних, біологічних та індивідуально-особистісних варіантів і варіацій.

Дослідження, присвячені особистості студента, показують суперечливість внутрішнього світу, труднощі пошуку власної особистості та формування яскравої, висококультурної особистості. У процесі виховання, навчання та керівництва в умовах ВНЗ необхідно враховувати особливості особистості студента та особливості її становлення в особистості спеціаліста. Для визначення системи знань, умінь і навичок, необхідних студенту, не можна обмежуватися врахуванням профілю ВНЗ і вимог окремих професій.

Необхідно ще правильно враховувати потреби всебічного формування властивостей і особливостей особистості студента як фахівця з вищою освітою. Швидкість і міцність засвоєння знань, умінь, навичок, труднощів, помилок залежать від індивідуальних особливостей як пізнавальних процесів, так і мотивів навчальної діяльності, здібностей та інших властивостей особистості учня. Тому проблема спеціальної діагностики рівня готовності студентів до вивчення іноземної мови, визначення їх індивідуальних особливостей є актуальною протягом усіх років навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. Практична психологія та соціальна робота, 2003. № 4. 8–11 с.
2. Козубай В.І. Використання новітніх технологій формуванні мовленнєвих навичок та комунікативної компетенції. В.І.Козубай, Л.М.Морська : Соціальногуманітарні та психолого-педагогічні науки. 2005. 195 с.
3. Зайченко І. В. Педагогіка. Навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів : 2003. 528 с.
4. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. К.: ЕксОб, 2003. 304 с.
5. Король С.В. Аналіз традиційних та сучасних форм роботи на занятті з іноземної мови . Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи. 2005. 201 с.
6. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Навч. посіб. К.: Вища школа, 2005. 239 с.
7. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи. Навч. посіб. К.: Знання, 2005. 486 с.
8. Лозова О. М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови. Навчально-методичний посібник. К.: 2010. 143 с.
9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання : Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
10. Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: Збірник наукових статей. Укладач: І.Ю. Сковронська. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 102 с.